

8. Zavydivska N., Zavydivska O. (2014) Health management as component of modern higher education system. A book "Knowledge – economy – society", part "Managing Organizations: Concepts and Their Applications" (Publishing house of Cracow University of Economics, Cracow), p. 239-241.

9. Zavydivska, N., Zavydivska, O., Khanikiants, O., Rymar, O. (2017). The paradigm of health maintenance at Higher Education Institutions as an Important Component of Human Development in Terms of Modernity. Journal of Physical Education and Sport (JPES), Vol. 17, Supplement Issue 1, Art 9, pp. 60-65. DOI:10.7752/jpes.2017.s1009.

УДК 796.015.136:796.8

Задорожна О. Р.,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри теорії спорту та фізичної культури
Львівський державний університет фізичної культури ім. І. Боберського, м. Львів,
Пітин М. П.,
доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор,
професор кафедри теорії спорту та фізичної культури
Львівський державний університет фізичної культури ім. І. Боберського, м. Львів,

ТАКТИЧНА ПІДГОТОВКА У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ ЗІ СПОРТИВНИХ ЄДИНОБОРСТВ

У статті проаналізовано особливості планування та реалізації тактичної підготовки у професійній підготовці майбутніх тренерів зі спортивних єдиноборств. Виявлено, що у профільних закладах вищої освіти України, країн Співдружності Незалежних Держав (СНД) та Європейського Союзу (ЄС) використовуються різні підходи. Спільними рисами у підходах є планомірне зростання обсягів часу, відведених на тактичну підготовку упродовж навчальних років; надання переваги використанню практичних занять; реалізація завдань тактичної підготовки у комплексі із завданнями технічної; диференціація навчального матеріалу відповідно до кваліфікації спортсменів, до роботи з якими готуються майбутні тренери, та спортивної спеціалізації. Головною відмінністю між підходами є питома вага (значущість) тактичної підготовленості у структурі професійної компетентності майбутнього тренера.

Ключові слова: спортивні єдиноборства, тактична майстерність, фахівці, підготовка

Задорожная О. Р., Питьин М. П. Тактическая подготовка в профессиональной подготовке будущих тренеров по спортивным единоборствам. В статье проанализированы особенности планирования и реализации тактической подготовки в профессиональной подготовке будущих тренеров по спортивным единоборствам. Выявлено, что в профильных учреждениях высшего образования Украины, стран Содружества Независимых Государств (СНГ) и Европейского Союза (ЕС) используются разные подходы. Общими чертами в подходах является планомерное увеличение объемов времени, отводимых на тактическую подготовку в течение учебного года; предпочтение использованию практических занятий; реализация задач тактической подготовки в комплексе с задачами технической; дифференциация учебного материала в соответствии с квалификацией спортсменов, для работы с которыми готовятся будущие тренеры, и спортивной специализации. Главным отличием между подходами является удельный вес (значимость) тактической подготовленности в структуре профессиональной компетентности будущего тренера.

Ключевые слова: спортивные единоборства, тактическое мастерство, специалисты, подготовка

Zadorozhna Olha Romanivna, Pityn Maryan Petrovych. Tactical training in the preparation process of future coaches in martial arts. The article analyzes the features of the planning and implementation of tactical training into professional training of future coaches in martial arts. It was revealed that different approaches are used in specialized institutions of higher education in Ukraine, the countries of the Commonwealth of Independent States (CIS) and the European Union (EU). The common features in the approaches are the systematic increase in the amount of time allotted for tactical training during the school year; preference for the use of practical exercises; implementation of tactical training tasks in conjunction with technical tasks; differentiation of educational material in accordance with the qualifications of athletes, for which future trainers are preparing, and sports specialization. The main difference between the approaches is the specific weight (significance) of tactical preparedness in the structure of professional competence of the future coach.

According to this, there could be considered three approaches to planning and implementation of tactical training into professional preparation of future coaches in martial arts. The approaches are the following: "student = future coach of narrow specialization", "student = future coach + sportsman" (the approaches are typical for Ukraine and CIS countries), "student = future specialist in sports" (typical for EU countries).

At the same time, in most foreign scientific papers, martial arts are considered mainly as a means of physical education within other general disciplines (mainly the discipline "Physical Education"). In addition, students can improve their tactical skills at sport clubs or complete special coaching courses offered by national or international sports federations.

Keywords: martial arts, tactical preparedness, specialists, preparation process.

Постановка проблеми. На сучасному етапі у сфері фізичної культури та спорту відбувається ряд змін, обумовлених зростанням конкуренції на ринку праці та переходом до більш ефективних форм фізкультурно-оздоровчої та

спортивної роботи з молоддю [4, 7]. Ці процеси, безумовно, позначаються на професійній підготовці майбутніх тренерів [8, 9]. Проте, як і раніше, однією з перешкод на цьому шляху вважається протиріччя між необхідністю формування педагога як активної та творчої особистості та невідповідністю традиційних форм та методів підготовки майбутніх тренерів з видів спорту сучасним вимогам. З огляду на це, постає необхідність розробки та впровадження нових форм, засобів та методів підготовки майбутніх тренерів, а також їх належного відображення у програмно-нормативних документах.

Аналіз літературних джерел. Більшість фахівців переконані, що ефективність діяльності тренера залежить від того, наскільки він добре ознайомлений зі специфікою конкретного виду спорту, від його ерудиції, культури та рівня педагогічної майстерності і фізичної підготовленості [1, 4, 7, 8, 10]. Тренер повинен не лише мати широку теоретичну базу, а й бути достатньо підготовленим фізично для проведення практичних занять. Під достатньою фізичною підготовленістю тренера розуміємо вміння демонструвати тренувальні вправи, елементи техніки спортивних вправ, техніко-тактичні дії з обраної спортивної спеціалізації, а також ряд інших функціональних обов'язків. За таких умов вирішального значення набуває рівень техніко-тактичної майстерності майбутнього тренера, оскільки саме ця сторона підготовленості є однією з найважливіших для спортивних єдиноборств [1, 2, 3, 8]. У цьому контексті цікавими, на нашу думку, є результати, описані у дисертаційній роботі Т. Хазіма [4]. Він стверджує, що на усіх етапах багаторічної підготовки спортсменів найбільш значущим є педагогічний аспект. Водночас, на думку низки авторів [7, 8, 9, 11], потребує вирішення протиріччя між важливістю різних розділів та тем та, водночас, фрагментарністю знань тренера у межах цих розділів.

На нашу думку, недостатня поінформованість тренера щодо особливостей вивчення окремих тем зумовлена або відсутністю цього матеріалу у нормативно-програмному забезпеченні з виду спорту або відсутністю у тренера відповідних знань чи досвіду, які сприяли б більш ефективному розгляду цього матеріалу у навчально-тренувальному процесі. Для підтвердження або спростування цього припущення було проаналізовано нормативно-правові документи, які регламентують підготовку майбутніх тренерів зі спортивних єдиноборств у профільних закладах вищої освіти.

Мета дослідження – проаналізувати підходи до планування та реалізації тактичної підготовки у професійній підготовці майбутніх тренерів зі спортивних єдиноборств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Удосконалення техніко-тактичної підготовленості майбутніх тренерів зі спортивних єдиноборств входить до переліку завдань дисципліни «Теорія і методика обраного виду спорту» (чи ряду відповідних дисциплін) у профільних закладах вищої освіти (ЗВО). У межах цієї дисципліни студенти вивчають стан та актуальні проблеми розвитку виду спорту в Україні та світі, ознайомлюються із загальними основами техніки, тактики та методики навчання виду спорту, підвищують рівень різних сторін підготовленості, у тому числі техніко-тактичної та беруть участь у змаганнях з метою виконання нормативів на присвоєння спортивних розрядів і звань [1, 2, 3, 5]. У більшості профільних ЗВО формування професійної підготовленості майбутніх тренерів відбувається за стандартизованими навчальними та робочими програмами, затвердженими відповідним центральним органом виконавчої влади (Міністерством освіти і науки). Проте підходи до формування тактичної підготовленості студентів-майбутніх фахівців зі спортивних єдиноборств можуть відрізнятися.

На основі аналізу робочих та навчальних програм дисципліни «Теорія і методика обраного виду спорту – Спортивно-педагогічне вдосконалення» (та ряду відповідних дисциплін) у профільних ЗВО України та деяких країн СНД [1, 2, 3, 5] встановлено наявність двох підходів до планування та реалізації тактичної підготовки. Відповідно до одного з них студенти протягом першого-четвертого курсів вивчають специфіку тренерської діяльності (робота з документацією, особливості підготовки спортсменів різної кваліфікації, критерії відбору спортсменів), а техніко-тактична майстерність педагога розглядається лише як один з розділів підготовки на третьому та четвертому курсах. Відповідно до другого підходу формування майбутнього фахівця передбачає його підготовку не лише як тренера, а й як спортсмена. За таких умов техніко-тактичне удосконалення є обов'язковим розділом підготовки студента на кожному з чотирьох курсів. При цьому перевага надається використанню практичних занять, в той час як лекційні, семінарські, методичні заняття та самостійна робота виконують допоміжну функцію [1, 2, 3, 5]. При цьому обидва підходи передбачають планомірне зростання обсягів часу, відведених на тактичну підготовку, упродовж навчальних років; реалізацію завдань тактичної підготовки у комплексі із завданнями технічної; диференціацію навчального матеріалу, присвяченого плануванню та реалізації тактичної підготовки. Чинниками диференціації є кваліфікація спортсменів, до роботи з якими готуються студенти-майбутні тренери (на першому курсі студенти вивчають особливості роботи зі спортсменами на етапі початкової підготовки; на другому – особливості роботи зі спортсменами масових розрядів / особливості підготовки спортсменів відповідно до спеціалізації тощо), спортивна спеціалізація (вид зброї у фехтуванні, вид змагань у карате тощо).

Аналіз програмно-нормативних документів профільних ЗВО країн Європейського Союзу (ЄС), які готують майбутніх тренерів, вказав на відсутність у навчальному плані дисципліни «Теорія і методика обраного виду спорту» (чи ряду відповідних дисциплін). Упродовж трьох або чотирьох років підготовка майбутніх тренерів передбачає ґрунтовне вивчення дисциплін загального курсу (біохімія, кінезіологія, анатомія, фізіологія, біомеханіка, психологія, теорія спорту тощо) [6, 10]. Студенти ознайомлюються з основами тактичної підготовки у спорті під час вивчення дотичних тем (переважно у поєднанні з іншими розділами спортивного удосконалення). При цьому специфіка тактичної підготовки у різних видів спорту не розглядається. В деяких ЗВО елементи спортивних єдиноборств можуть бути включені до програми навчальних дисциплін «Фізичне виховання» (чи ряду відповідних) або вивчаються як додаткова дисципліна [11, 12]. Окрім цього, студенти можуть удосконалювати спортивну майстерність у межах клубів, які діють на території ЗВО. Ті студенти, які планують працювати тренерами з видів спорту, можуть додатково закінчити спеціальні тренерські курси або на базі ЗВО (курс не включено до навчального плану підготовки бакалаврів або магістрів, він є додатковою опцією), або скористатися тими, які пропонують національні чи міжнародні федерації з видів спорту [6, 10, 11, 12].

Зазначимо, що у більшості закордонних праць спортивні єдиноборства розглядаються переважно як засоби фізичного виховання у межах інших навчальних дисциплін загального курсу (переважно це дисципліна «Фізичне виховання»). У роботі Simoes, Gomes, Avelar-Rosa проаналізовано навчальні програми профільних спортивних університетів Бразилії, Франції, Іспанії та Португалії та встановлено, що у кожному ЗВО перевага надається тим спортивним єдиноборствам, які історично розвивалися на теренах тої чи іншої країни [7].

Висновки. Формування професійної компетентності тренерів відбувається за стандартизованими програмно-нормативними документами (навчальними та робочими програмами). Тактична підготовка є одним з обов'язкових розділів професійної підготовки майбутніх тренерів зі спортивних єдиноборств.

Підходи до планування та реалізації тактичної підготовки майбутніх тренерів зі спортивних єдиноборств мають спільні та відмінні риси. Спільні риси полягають у планомірному зростанні обсягів часу, відведених на тактичну підготовку упродовж навчальних років; наданні переваги використанню практичних занять; реалізації завдань тактичної підготовки переважно у комплексі із завданнями технічної; диференціації навчального матеріалу відповідно до кваліфікації спортсменів, до роботи з якими готуються майбутні тренери, та спортивної спеціалізації.

Головною відмінністю у підходах є питома вага (значущість) тактичної підготовленості у структурі професійної компетентності майбутнього тренера. Відповідно до цього, можна виділити три підходи до формування тактичної підготовленості майбутнього тренера зі спортивних єдиноборств: «студент = майбутній тренер вузької спеціалізації», «студент = майбутній тренер + спортсмен» (обидва підходи характерні для ЗВО України та деяких країн СНД), «студент = майбутній фахівець зі спорту» (характерний для більшості ЗВО, які діють на території країн ЄС).

Перспективи подальших досліджень передбачають розробку шляхів імплементації системи знань з тактичної підготовки в олімпійських спортивних єдиноборствах до системи підготовки кадрів зі спеціальності 017 «Фізична культура і спорт».

Література

1. Бусол В. А. Теорія і методика обраного виду спорту та спортивно-педагогічне вдосконалення (фехтування) : робоча програма дисципліни для студентів 3 курсу галузі знань 01 "Освіта/Педагогіка" спеціальності 017 "Фізична культура і спорт" рівня вищої освіти "бакалавр" факультету фізичної культури і спорту / Бусол В. А. – Львів, 2018. – 23 с.
2. Краевич А. С., Счеснюк В. М. Теория и методика спортивной подготовки в избранном виде спорта. Учебная программа учреждения высшего образования по учебной дисциплине для направления специальности 1-88 02 01-01 «Спортивно-педагогическая деятельность (тренерская работа по карате)» / Краевич А. С., Счеснюк В. М. – Минск, 2014. – 55 с.
3. Никитенко А. О., Бусол В. А. Теорія і методика спортивних двобоїв : робоча програма навчальної дисципліни для студентів 1 курсу галузі знань: 01 "Освіта / педагогіка" спеціальності: 017 "Фізична культура і спорт" рівня вищої освіти: перший (бакалаврський) факультету фізичної культури і спорту та факультету педагогічної освіти / Никитенко А. О., Бусол В. А. – Львів, 2018. – 19 с.
4. Хазім Т. Удосконалення системи підготовки спортсменів на основі підвищення рівня організаційно-управлінської підготовленості майбутніх тренерів : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.01 "Олімпійський і професійний спорт" / Хазім Тоні; Харківська держ. академія фізичної культури, Харків, 2017. – 21 с.
5. Шуберт В. С. Теорія і методика обраного виду спорту та спортивно-педагогічне вдосконалення (фехтування) : робоча програма дисципліни для студентів 4 курсу галузі знань 01 "Освіта/Педагогіка" спеціальності 017 "Фізична культура і спорт" факультету фізичної культури і спорту / Шуберт В. С. – Львів, 2018. – 18 с.
6. Deutsche Sporthochschule [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dshs-koeln.de/> (дата звернення: 03.12.19).
7. Simoes M., Gomes P., Avelar-Rosa B. Martial arts and combat sports in physical education and sport sciences degrees – a comparative study of Brazil, France, Portugal, and Spain. InYo. The Journal of Alternative Perspectives on the Martial Arts and Sciences. – 2012. – p. 13-28.
8. Kılıç, K., Ince, M.L. How do the Turkish coaches access the knowledge of sport science? International Sport Sciences Congress Proceedings Book, Denizli, Turkey, 2012. – 70 p.
9. Langan, E., Blake, C., Lonsdale. Systematic review of the effectiveness of interpersonal coach education interventions on athlete outcomes. Psychology of Sport and Exercise, 14, 2013. – p. 37-49.
10. Leeds Beckett University. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://courses.leedsbeckett.ac.uk/sportscoaching/> (дата звернення: 03.12.19).
11. Physical Education Programme. The Karkonosze State University of Applied Sciences. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kpswjg.pl/en/physical-education-programme>. (дата звернення: 03.12.19).
12. University of Nottingham Sport. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nottingham.ac.uk/sport/> (дата звернення: 03.12.19.).

References

1. Busol V. A. (2018). The theory and methodology of the chosen sport and sports-pedagogical improvement (fencing): a work program of discipline for students of 3 courses of knowledge 01 "Education / Pedagogy" of specialty 017 "Physical education and sports". Lviv, 2018. 23 p. (in Ukrainian).
2. Deutsche Sporthochschule [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.dshs-koeln.de/> (date of the application: 03.12.19). (in English).

3. Khazim T. (2017). Improving the system of training athletes on the basis of increasing the level of organizational and managerial preparedness of future coaches: author. diss. ... Cand. Sciences in Phys. education and sports: [special] 24.00.01 "Olympic and professional sports", Kharkiv, 21 p. (in Ukrainian).
4. Kılıç, K., Ince, M.L. (2012) How do the Turkish coaches access the knowledge of sport science? International Sport Sciences Congress Proceedings Book, Denizli, Turkey. 70 p. (in English).
5. Kraevich A. S., Schesnyuk V. M. (2014). Theory and methodology of sports training in a selected sport. The curriculum of higher education institutions in academic discipline for the specialty 1-88 02 01-01 "Sports and pedagogical activity (karate coaching)". Minsk, 55 p. (in Russian).
6. Langan, E., Blake, C., Lonsdale, C. (2013) Systematic review of the effectiveness of interpersonal coach education interventions on athlete outcomes. Psychology of Sport and Exercise, 14, 37-49. (in English).
7. Leeds Beckett University. [Electronic resource]. – Access mode: <https://courses.leedsbeckett.ac.uk/sportscoaching/> (date of the application: 03.12.19). (in English).
8. Nikitenko A. A., Busol V. A. (2018). Theory and methodology of sports duels: a working program of the discipline for students of 1 course of knowledge: 01 "Education / pedagogy" specialty: 017 "Physical education and sports" of higher education level: the first (Bachelor) of the Faculty of Physical Education and Sports and the Faculty of Teacher Education. Lviv, 19 p. (in Ukrainian).
9. Physical Education Programme. The Karkonosze State University of Applied Sciences. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.kpswjg.pl/en/physical-education-programme>. (date of the application: 03.12.19). (in English).
10. Shubert V. S. (2018). Theory and methodology of the chosen sport and sports-pedagogical improvement (fencing): a work program of discipline for students of the 4th year of the field of knowledge 01 "Education / Pedagogy" specialty 017 "Physical education and sports" of the faculty of physical culture and sports. Lviv, 18 p. (in Ukrainian).
11. Simoes M., Gomes P., Avelar-Rosa B. Martial arts and combat sports in physical education and sport sciences degrees – a comparative study of Brazil, France, Portugal, and Spain. In Yo. The Journal of Alternative Perspectives on the Martial Arts and Sciences. 2012. 13-28. (in English).
12. University of Nottingham Sport. [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.nottingham.ac.uk/sport/> (date of the application: 03.12.19). (in English).

УДК 796.011.3:373.62

Иванюта Наталия Викторовна
КПИ имени Игоря Сикорського

УПРАВЛЕНИЕ ДВИГАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТЬЮ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

Управление – это элемент функции и функция многих элементов организованных систем различной природы: социальной, биологической, технической, двигательной и др. Управление обеспечивает сохранение определенной структуры, поддержание режима деятельности, реализацию планируемых программ и целей. Управление – своеобразный инструмент в познании объективных закономерностей и цель его в физическом воспитании – развитии и совершенствовании двигательных способностей, повышении эффективности физической активности студентов в учебном процессе и во внеучебное время.

Любой процесс деятельности человека включает элементы управления. Для процесса управления характерно наличие количественных и качественных показателей цели и задач. Чем конкретнее сформулирована цель, тем выше вероятность ее достижения. Наличие управления в любой системе сложности, позволяет ей более активно противодействовать отрицательным влияниям внешних воздействий и эффективно корректировать свое движение и развитие по отношению к цели.

Обучение управления двигательной активностью связано с координационными способностями. Координационные способности – это возможности человека, во-первых, быстро и точно производить ранее неизвестные ему сложносочетаемые движения, во-вторых, целесообразно строить целостные двигательные действия в соответствии с меняющимися условиями.

Ключевые слова: управление, двигательная деятельность, физическое воспитание, физическая активность, учебный процесс, система сложности.

Иванюта Н.В. Управління руховою активністю студентів в процесі фізичного виховання. Керування – це елемент функції та функція багатьох різноманітних елементів організованих систем: соціальної, біологічної, технічної, а також рухової тощо. Керування забезпечує збереження певної структури а також підтримання режиму діяльності та реалізацію програм та цілей, які плануються. Керування – це своєрідний інструмент в пізнанні об'єктивних закономірностей, а мета його в фізичному вихованні – розвиток та вдосконалення рухових здібностей, а також підвищення ефективності фізичної активності студентів в учбовому процесі та в позанавчальний час.

Будь – який процес діяльності людини містить елементи керування. Для процесу керування природньо наявність кількісних та якісних показників цілей та завдань. Чим конкретніше зформульована мета, тим вище вірогідність її досягнення. Наявність керування в будь – якій складній системі дозволяє їй більш активно протидіяти негативним впливам зовнішнього середовища та ефективно корелювати свій рух та розвиток по відношенню до мети.